

Freund Tamás

Az Akadémia intézményi feladatairól

A tudós közösség véleménye, tudása, kreatív gondolkodása nélkülözhetetlen a világ számára

A 2025-ben kétszáz éves Magyar Tudományos Akadémia jelentős változásokon esett át az elmúlt években. 2019 derekán megszűnt a részvétele a kutatóhelyek fenntartásában, közvetlen irányításában. Ez nem érintette az Akadémiának mint a magyar tudomány képviselőre hivatott tudós társaságnak a kötelezettségeit és tenni akarását a hazai tudományosság szolgálatában. Törvény írja elő az Akadémia számára a hazai tudomány, kutatás és nemzeti kultúra fejlődését szolgáló, költségvetés által

gyar diákokat oktató középiskolák igazgatói is rövidesen megkapják felkérő leveletemet a részvételre. Mire a járvány lecseng, felállhatnak az MTA Alumni Klubok, és megkezdődhetnek az első előadások.

Évtizedek óta a szigorú kritériumokhoz és eljárásrendhez kötött MTA doktora címmel ismerjük el az egyéni tudományos kiválóságot. Ezt most kiterjesztjük a kutatóhelyek szintjére is. Egy bizottság kidolgozta az MTA Kiváló Kutatóhely cím elnyerésének feltételrendszerét, amelyet az Akadémia elnöksége nemrég el is fogadott. Nagy előrelépést jelent, hogy a most bevezetésre kerülő feltételrendszer a bölcsészeti és társadalomtudományok sajátosságait is elismerő, minden tudományterületre egyélesen érvényes kritériumokat állapított meg. A cím elnyerésének lehetőségét idén tavasszal tervezzük meghirdetni a kutatóhelyek számára.

Nem közismert az sem, hogy az Akadémia a legtöbb fontos nemzeti fejlesztési programot, kormányzati és önkormányzati tervet véleményezi, és javaslatokkal igyekszik erősíteni. Képviselői részt vesznek sok állami testületben, szakértői csoportban, ahogy ezt a most zajló világválság kezelése során is tapasztaljuk. A tudományos tanácsadás természetéből adódóan az MTA nem várhatja el, hogy álláspontját maradéktalanul elfogadja a döntéshozó, de mindent meg kell tennie, hogy a szakpolitikai döntések a tudományos tények ismeretében szülessenek meg. Előfordul, hogy az MTA kimarad a megkérdoztetek közül. Esetleges elutasítás ellenére is meg kell fogalmaznia a tudomány álláspontját fontos szakpolitikai, tudománypolitikai kérdésekben, hiszen ezzel szolgálja feltétel nélkül a nemzetet.

A magyar társadalom túlnyomó többsége is így gondolkodik, amit a Nézőpont Intézet most januárban végzett felmérése is ékesen igazol. A magyar polgárok nemtől, életkortól, iskolázottságtól, jövedelemtől és lakóhelytől függetlenül egybehangzóan nyilvánították, hogy a hivatások és az intézmények közül a tudósokban és a Magyar Tudományos Akadémiában bíznak a legjobban, de egyúttal elvárás is megfogalmaztak velünk szemben: az Akadémia az eddigieknél többször nyilvánítson véleményt a tudományos válaszokat igénylő közügyekben. Ezt a tudós testület eddig is igyekezett megtenni, amire a koronavírus-járvány vagy az 5G technológia kapcsán kiadott állásfoglalásainak a legjobb példák a közelmúltból, de számos nyilvános vitát szerveztünk és tettünk elérhetővé online is – érdemes el látogatni az Mta.hu honlapra. A társadalom részéről az MTA iránt megnyilvánuló bizalomnak kell jellemeznie azt a hármas stratégiai együttműködést, amelynek szereplői a tudomány világát képviselő Akadémia, a társadalmat érintő döntésekért fele-

lős kormányzat, valamint a nemzetgazdaság képviselői.

Az ipari forradalmak óta a tudományos eredményeken alapuló felismerések és technológiai megoldások teszik alkalmassá a fejlett országokat polgáraik biztonságának, egészségének, jólétének és országuk, nemzetük fejlődésének, versenyképességének biztosítására. Jól mutatja ezt a tudomány és a kormány képviselőinek együttműködése a világválság kapcsán. Az élet minden területét, így az ipar és a szolgáltatások minden ágazatát, a mezőgazdaságot, az egészségügyet, az oktatást, a honvédelmet, a munkahelyteremtést, a szállítást és a közlekedést, a kommunikációt, a családok védelmét alapjaiban határozza meg a tudomány és a technológia fejlődése. A fejlődésből fakadó ellentmondások nem ismerhetők fel és nem ellensúlyozhatók a tudomány mellőzésével. Ebből következik, hogy minden országnak kiemelten kell kezelnie a felsőfokú szakembereket, a kutatókat, a mérnököket, a tudósok képzését.

A politikai rendszerváltoztatás óta közel megháromszorozódott a magyar egyetemek hallgatóinak létszáma, miközben az oktatók csak körülbelül harminc százalékkal emelkedtek. Innen származik a teljes magyar kutatási és innovációs szféra szakemberállományának meghatározó része, de a gazdaság, a társadalom, az állam, a civil szervezetek és az egyházak is innen várják vezető szakembereik utánpótlását. Egyetlen területen sem rendezkedhetünk be kizárólagos szakemberimportra, és nem kockáztathatjuk legjobbjaink elvesztését sem. Hallgatóinknak, oktatóinknak, kutatóinknak versenyképes, vonzó körülményeket és hazai perspektívát kell biztosítanunk. Ezzel azonban adósok vagyunk, mert a számbeli bővülést nem kísérte arányos mértékben a feltételek javítása és a minőség javulása sem. Mindez korántsem csak pénzkérdés. A kilátásba helyezett jelentős fejlesztési források fogadására fel is kell készülni, mert azok számonkérhető felhasználása nagy felelősséget ró az egész egyetemi és tudományos közösségre!

A hazai felsőoktatás megújuló hullámokban zajló, folyamatos átalakítás alatt áll. Most az arra vállalkozó egyetemek működési formaváltása, az alapítványi fenntartásra való áttérés van napirenden. Érthető, hogy egy ilyen kérdés megosztja az érintett egyetemi polgárokat és a közvéleményt is. Az egyetemi feladatok betöltéséhez, a társadalom és a gazdaság igényeinek kielégítéséhez, a nemzetközi versenyképességhez mindenképpen igazodni kell. Ez közös érdek, nemzetstratégiai cél, amelyért választási ciklusokon átvélően össze kell fogniuk a tudomány, az oktatás, a politika és a gazdaság képviselőinek. A sikerhez a társadalom bizalma is nélkülözhetetlen.

Erre kívánja felhívni a figyelmet az Akadémia az egyetemi modellváltással kapcsolatban múlt héten kiadott nyilatkozatában alapelvekről, értékekről és a reformok során tiszteletben tartandó feltételekről. Kezdeményezésünk kiterjed egy párbeszéd indítására is Az egyetem feladatáról címmel, amely az Akadémia főtítkárának vitaindító-jával hamarosan kezdetét veszi a közgyűlés tagjai számára indított fórumon. A vitában meg kívánjuk szólaltatni a téma minden érintettjének egy-egy hiteles képviselőjét. Hozzászólásokat várunk a tudományos, kutatói és oktatói, tudományszervezői, finanszírozói, gazdasági, szakpolitikait vezető szakemberektől, döntéshozóktól. Ütköztetni szeretnénk a véleményeket, azonosítani a problémákat, ezzel segítve az intézmények megújulási folyamatát, jobb beilleszkedésüket a tudományos, innovációs és társadalmi környezetbe. Javaslatokat kívánunk kimunkálni és a döntéshozókhoz eljuttatni az esetleges hiányosságok, hibák javítására, és elősegíteni, hogy a változó rendszerben az egyetemek érdekei és értékei összhangban legyenek a közérdekkel és a közjóval, valamint a nemzet fejlődését is szem előtt tartó, méltányolható magánérdekkel. A vita összefoglalását és eredményét nyilvánosságra hozzuk.

A kezdeményezést jól fogadta a kormányzat. Stumpf István kormánybiztos levélben fordult hozzám, hogy jelöljek képviselőt az egyetemi alapítványi kuratóriumokba.

Nevünkben az Akadémia az igazságra és a kiválóságra törekvő, a Tudományos a megközelítés, a módszerek és az illetékes világos rögzítését, a Magyar pedig a nemzeti nyelv, kultúra és identitás iránti feltétlen elkötelezettséget, valamint a megszerzett tudás nemzet javára való hasznosításának kötelezettségét jelenti. Ebből fakadó küldetésének teljesítése során az Akadémia együtt gondolkodásra és együttműködésre törekszik a társadalom, a gazdaság, az állam, a szellemi és a politikai élet minden felelős képviselőjével.

Ahogy a magánéletben vagy a politikában, úgy a tudományos közéletben is természetesen és szükségesek a viták. Gyakran hiányoznak a mindent eldöntő tudományos bizonyítékok, máskor a tények interpretációja nem egyértelmű. Ugyanakkor vannak olyan égető kérdések, amelyekre a politikusnak és a magánembernek akkor is választ kell találnia, amikor arra a tudományos megoldás egyelőre nem áll rendelkezésre. Ilyenkor megmutatkoznak a tudomány határai, amit nyíltan, illő alázattal vállalnunk kell. A tudós közösség ma sem mindentudó, a legfejlettebb országokban sem, de véleménye, tudása, kreatív gondolkodása nélkülözhetetlen a világ számára.

A szerző a Magyar Tudományos Akadémia elnöke

Krómer István

Suba a subához, fekete a feketéhez

Politikailag szuperkorrekt világunkban nem könnyű a fekete költőnek élete (sem). Lehetsz napjaink felkapott, világszerte ünnepektől üdvöskéje, aki versét az ideai amerikai elnöki beiktatáson több száz milliós virtuális közönség előtt szavalhatja el – ha csak egy milliméterre is eltér a kiszabott pályától, felvonyít a hiénakórus, s ha nem vigyázol, akár le is taszíthatnak alig elfoglalt piederstólodról.

Pedig Amanda Gorman ifjú lírikus – tudatosan, avagy csak a korszellem mázsás súlyát érezve törekeny vállain – majdnem a jó megoldást választotta, amikor fordítót keresett ver-

seinek hollandiai kiadásához. Marieke Lucas Rijneveld Nemzetközi Booker-díjas költőt kérte fel, aki nemcsak (születését tekintve) nő, de emellett még önmagát nembináris identitásként is azonosítja – gyengébbek kedvéért: sem nő, sem férfi, esetleg ez is, az is –, ezért is vette fel a Marieke női keresztnevet (pardon, előnév) mellé a Lucas férfinévet is.

Ámde mégis van egy fogyatéksága: bőrének alacsony pigmentumszintje. Mindenképpen sápadtabb az arca, mint Janice Deul újságíróé és „aktivistáé”. Aki nyomban szóvá is tette ezt a Volkskrant című holland napilapban, érthetetlennek nevezve, hogy Gorman választása nem egy fekete műfordítóra esett. Mivelhogy Deul szerint az ifjú amerikai költő „életét és műveit nagyban meghatározza, hogy fekete és nő”. Az online tér, a demagógok e modern nagy agórája is magasabb fokozatba kapcsolt, nyomás alá helyezve a két célba vett ifjú művész(nő)t.

Akik mondhatták volna, közösen kiállva, hogy kikérik maguknak alkotói szabadságuk eme durva korlátozásának kísérletét. Mondhatta volna Gorman kisasszony, hogy majd ő eldönti, mi határozza meg életét és műveit, mondhatta volna,

hogy éppen művei alapján érezte magához közeli lelki társnak Rijneveldet. Mondta is az utóbbi, hogy örömmel fogadta el a felkérést, mert „mostani megosztott világunkban Gorman fiatal hangja megmutatja a kimondott szó és a megbékéltetés erejét, olyasvalaki erejét, aki a jövőbe tekint”. Lehet, hogy itt követte el a hibát, ami végleg megbocsáthatatlanná tette borszínét. Mi az, hogy jövőbe tekintés? Mi ez a bratyizás egy fekete meg egy fehér értelmiségi között? Mi az, hogy megbékéltetés, amikor éppen az osztályharc fokozódása van napirenden? Semmi magyarázkodás, fél térdre, de gyorsan!

Rijneveld értett a szóból és visszalépett a feladattól. Majd találnak helyette mást. Nem tudjuk, jó műfordító lesz-e, az amerikai angol és a holland nyelv virtuóza; nem tudjuk, Amanda Gorman velem is könnyen egy hullámhosszra tud-e kerülni. Egyet azért tudunk. Fekete lesz és nő. A faji és a nemek közötti megkülönböztetés elleni világméretű küzdelem nagyobb dicsőségére.

A szerző újságíró